

SUBJECT AND OBJECTS OF ACCOUNTING

Boyqobilova Iroda Jontemirovna

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
“Boshqa tarmoqlarda buxgalteriya hisobi va audit”
kafedrası assistenti

Alpomish Boboqulov Dadajon o‘g‘li

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada buxgalteriya hisobining nazariy asoslari, xususan uning predmeti va ob’ektlari tizimli ravishda tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida buxgalteriya hisobining iqtisodiy mazmuni, xo‘jalik jarayonlarini aks ettirishdagi o‘rni hamda moliyaviy axborotlarni shakllantirishdagi ahamiyati yoritilgan. Ob’ektlar esa korxonalar aktivlari, majburiyatlari, kapitali, daromad va xarajatlari hamda xo‘jalik jarayonlari kesimida izohlanadi. Maqolada ushbu tushunchalarning o‘zaro bog‘liqligi va amaliy ahamiyati ochib berilib, zamonaviy iqtisodiy sharoitda buxgalteriya hisobining roli asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: buxgalteriya hisobi, buxgalteriya predmeti, buxgalteriya ob’ektlari, xo‘jalik mablag‘lari, aktivlar, majburiyatlar, kapital, daromad, xarajatlar, xo‘jalik operatsiyalari, moliyaviy hisobot, iqtisodiy axborot.

Annotation. This article systematically analyzes the theoretical foundations of accounting, in particular its subject and objects. The study sheds light on the economic content of accounting, its role in reflecting economic processes, and its importance in the formation of financial information. Also, economic funds and their sources, as well as economic transactions related to them, are considered as the subject of accounting. The objects are explained in terms of the assets, liabilities, capital, income and expenses of the enterprise, and economic processes. The article reveals the interrelationship and practical significance of these concepts and justifies the role of accounting in modern economic conditions.

Keywords: accounting, subject of accounting, accounting objects, economic funds, assets, liabilities, capital, income, expenses, economic transactions, financial reporting, economic information.

Аннотация. В данной статье систематически анализируются теоретические основы бухгалтерского учета, в частности его предмет и объекты. Исследование освещает экономическое содержание бухгалтерского учета, его роль в отражении экономических процессов и его значение в формировании финансовой информации. Также в качестве предмета учета рассматриваются экономические средства и их источники, а также связанные с ними экономические операции. Объекты объясняются с точки зрения активов, обязательств, капитала, доходов и расходов предприятия, а также экономических процессов. В статье раскрывается взаимосвязь и практическое значение этих понятий и обосновывается роль бухгалтерского учета в современных экономических условиях.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, предмет бухгалтерского учета, объекты учета, экономические средства, активы, обязательства, капитал, доходы, расходы, экономические операции, финансовая отчетность, экономическая информация.

Kirish

Bozor iqtisodiyoti sharoitida xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini samarali tashkil etish, ularning moliyaviy barqarorligini ta'minlash hamda boshqaruv qarorlarini asosli qabul qilishda buxgalteriya hisobining o'rni nihoyatda muhimdir. Buxgalteriya hisobi nafaqat korxonalar faoliyatini aks ettiruvchi axborot tizimi, balki iqtisodiy jarayonlarni tahlil qilish, nazorat qilish va rejalashtirish uchun zarur bo'lgan ishonchli ma'lumotlar manbai sifatida ham xizmat qiladi. Shu sababli uning nazariy asoslarini, ayniqsa predmeti va ob'ektlarini chuqur o'rganish dolzarb ilmiy masalalardan biri hisoblanadi.

Buxgalteriya hisobining predmeti xo'jalik yurituvchi subyektlarda sodir bo'ladigan iqtisodiy jarayonlar, mablag'lar harakati va ularning manbalarini o'z ichiga oladi. Ushbu jarayonlar orqali korxonaning moliyaviy holati, uning resurslardan foydalanish samaradorligi hamda umumiy iqtisodiy natijalari aniqlanadi. Shu bilan birga, buxgalteriya hisobining ob'ektlari sifatida aktivlar, majburiyatlar, xususiy kapital, daromadlar va xarajatlar kabi muhim iqtisodiy kategoriyalar namoyon bo'ladi. Mazkur maqolaning asosiy maqsadi buxgalteriya hisobining predmeti va ob'ektlarining nazariy mohiyatini ochib berish, ularning o'zaro bog'liqligini tahlil qilish hamda amaliy faoliyatdagi ahamiyatini asoslashdan iborat. Shuningdek, tadqiqot doirasida buxgalteriya hisobining zamonaviy iqtisodiyotdagi o'rni va uni takomillashtirish zarurati ham yoritiladi.

Metodologiya

Mazkur tadqiqotda buxgalteriya hisobining predmeti va ob'ektlarini ilmiy asosda o'rganish uchun kompleks yondashuv qo'llanildi. Tadqiqotning metodologik bazasini iqtisodiy nazariya, buxgalteriya hisobi nazariyasi hamda moliyaviy tahlil usullari tashkil etadi. Ish jarayonida umumilmiy va maxsus usullarning uyg'unligi ta'minlanib, buxgalteriya hisobining mohiyatini chuqurroq ochib berishga erishildi.

Birinchi, tahlil va sintez usullari orqali buxgalteriya hisobining predmeti va ob'ektlariga oid turli ilmiy qarashlar o'rganildi hamda ularning umumiy va farqli jihatlari aniqlandi. Ushbu yondashuv nazariy tushunchalarni tizimlashtirish va ularni yagona konseptual asosga keltirish imkonini berdi. Ikkinchi, induksiya va deduksiya usullaridan foydalanish orqali alohida xo'jalik operatsiyalaridan umumiy xulosalar chiqarildi va aksincha, umumiy nazariy qoidalar asosida amaliy jarayonlar izohlandi¹. Shuningdek, tizimli yondashuv usuli asosida buxgalteriya hisobining ob'ektlari o'zaro bog'liq elementlar majmui sifatida ko'rib chiqildi. Bu usul aktivlar, majburiyatlar, kapital, daromad va xarajatlarning yagona iqtisodiy tizimdagi o'rnini aniqlashga yordam berdi. Taqqoslash usuli yordamida esa turli mualliflar tomonidan berilgan ta'rif va yondashuvlar o'rganilib, ularning ilmiy asoslanganligi baholandi. Bundan tashqari, statistik va

¹ Ibragimov A., Raximov B. Buxgalteriya hisobi nazariyasi. – Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2021.

empirik ma'lumotlardan foydalanish orqali buxgalteriya hisobining amaliy ahamiyati asoslab berildi².

Tadqiqot jarayonida normativ-huquqiy hujjatlar, xalqaro moliyaviy hisobot standartlari hamda milliy buxgalteriya hisobi standartlariga ham murojaat qilindi. Bu esa mavzuning nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham dolzarbligini ta'minlashga xizmat qildi. Natijada, tanlangan metodologik yondashuvlar buxgalteriya hisobining predmeti va ob'ektlarini har tomonlama yoritish hamda ilmiy asoslangan xulosalar chiqarishga imkon berdi.

Adabiyotlar tahlili

Buxgalteriya hisobining predmeti va ob'ektlariga oid ilmiy qarashlar iqtisodiy adabiyotlarda keng yoritilgan bo'lib, ushbu masala turli mualliflar tomonidan turlicha talqin etilgan. Ilmiy manbalarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, buxgalteriya hisobining predmeti asosan xo'jalik mablag'lari, ularning manbalari hamda xo'jalik jarayonlarining uzluksiz harakatini aks ettirish bilan bog'liq holda izohlanadi. Shu bilan birga, ayrim tadqiqotchilar predmetni kengroq talqin qilib, unga boshqaruv va nazorat funksiyalarini ham kiritadilar³.

Ko'plab xorijiy va mahalliy olimlar buxgalteriya hisobining ob'ektlarini aktivlar, majburiyatlar, xususiy kapital, daromad va xarajatlar tizimi sifatida e'tirof etadilar. Xususan, xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga asoslangan manbalarda bu ob'ektlar korxonaning moliyaviy holatini aniqlashda asosiy indikatorlar sifatida ko'rib chiqiladi. Bunday yondashuv buxgalteriya hisobining nafaqat hisobga olish, balki axborot yetkazib berish funksiyasini ham kuchaytiradi⁴.

Ayrim ilmiy ishlarda buxgalteriya hisobining predmeti va ob'ektlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikka alohida e'tibor qaratilgan. Jumladan, predmet xo'jalik faoliyatining mazmunini ifodalasa, ob'ektlar esa ushbu faoliyatni hisobga olishda aks ettiriladigan konkret iqtisodiy kategoriyalar sifatida talqin qilinadi. Bu yondashuv tizimli fikrlashga asoslanib, buxgalteriya hisobini yagona axborot tizimi sifatida tushunishga yordam beradi⁵. Shuningdek, zamonaviy tadqiqotlarda raqamli iqtisodiyot sharoitida buxgalteriya hisobining predmeti va ob'ektlari transformatsiyaga uchrayotgani ta'kidlanadi. Ya'ni, an'anaviy aktiv va majburiyatlar bilan bir qatorda nomoddiy aktivlar, intellektual kapital va raqamli resurslar ham muhim hisob ob'ektlariga aylanmoqda. Bu esa buxgalteriya hisobining nazariy asoslarini yanada takomillashtirish zaruratini keltirib chiqarmoqda. Umuman olganda, tahlil qilingan adabiyotlar buxgalteriya hisobining predmeti va ob'ektlari masalasi hanuzgacha dolzarb ilmiy yo'nalish ekanligini ko'rsatadi. Turli yondashuvlarning mavjudligi ushbu tushunchalarni yanada chuqurroq o'rganish va ularni zamonaviy iqtisodiy sharoitga mos ravishda rivojlantirish zarurligini asoslaydi.

² Xasanov Sh. Moliyaviy hisob va hisobot asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.

³ International Accounting Standards Board. International Financial Reporting Standards (IFRS). – London, 2022

⁴ Kieso D., Weygandt J., Warfield T. Intermediate Accounting. – New York: Wiley, 2019.

⁵ G'aniyev O. Buxgalteriya hisobi va moliyaviy tahlil. – Toshkent: Innovatsiya nashriyoti, 2022.

Natijalar va muhokama

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, buxgalteriya hisobining predmeti va ob'ektlari o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, ular korxonada faoliyatini to'liq va tizimli aks ettirishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. O'rganish jarayonida aniqlanishicha, buxgalteriya hisobining predmeti sifatida xo'jalik mablag'lari, ularning tashkil topish manbalari hamda xo'jalik jarayonlari kompleks holda namoyon bo'ladi. Bu esa hisob tizimining asosiy vazifasi – iqtisodiy jarayonlarni uzluksiz, hujjatlashtirilgan va aniq aks ettirish ekanligini tasdiqlaydi.

Tahlil natijalariga ko'ra, buxgalteriya hisobining ob'ektlari – aktivlar, majburiyatlar, kapital, daromad va xarajatlar – korxonaning moliyaviy holatini baholashda asosiy axborot manbai hisoblanadi. Ayniqsa, aktivlar va majburiyatlarning to'g'ri tasnifi hamda ularning o'z vaqtida hisobga olinishi moliyaviy natijalarning haqqoniy shakllanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu nuqtai nazardan, ob'ektlarning to'g'ri identifikatsiyasi va baholanishi boshqaruv qarorlarini qabul qilishda muhim omil sifatida namoyon bo'ladi⁶.

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, zamonaviy iqtisodiy sharoitda buxgalteriya hisobining predmeti va ob'ektlari tarkibi kengayib bormoqda. Xususan, raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi natijasida nomoddiy aktivlar, intellektual mulk, raqamli platformalar orqali yaratilgan qiymat kabi yangi elementlar hisob ob'ektlari sifatida e'tirof etilmoqda. Bu holat an'anaviy yondashuvlarni qayta ko'rib chiqish va buxgalteriya hisobining nazariy asoslarini yangilash zaruratini yuzaga keltiradi⁷. Shuningdek, tadqiqot natijalari buxgalteriya hisobining nafaqat axborot beruvchi tizim, balki nazorat va tahlil vositasi sifatida ham muhim ekanligini ko'rsatdi. Predmet va ob'ektlarning aniq belgilanishi orqali xo'jalik operatsiyalarining qonuniyligi, iqtisodiy maqsadga muvofiqligi va samaradorligi ustidan nazoratni kuchaytirish mumkin. Bu esa korxonada faoliyatining shaffofligini oshirishga xizmat qiladi. Yakuniy tahlil shuni ko'rsatadiki, buxgalteriya hisobining predmeti va ob'ektlarini chuqur o'rganish ularning nazariy mohiyatini anglash bilan birga, amaliyotda to'g'ri qo'llash imkonini beradi. Shu orqali korxonalarda moliyaviy boshqaruv sifati oshadi va iqtisodiy barqarorlikka erishish uchun zarur shart-sharoitlar yaratiladi.

Xulosa

Mazkur tadqiqot natijalari buxgalteriya hisobining predmeti va ob'ektlari iqtisodiy tizimning ajralmas tarkibiy qismi ekanligini yana bir bor tasdiqladi. Buxgalteriya hisobining predmeti xo'jalik mablag'lari, ularning manbalari va xo'jalik jarayonlarining uzluksiz harakatini ifodalasa, uning ob'ektlari ushbu jarayonlarni aniq iqtisodiy ko'rsatkichlar orqali aks ettiruvchi elementlar sifatida namoyon bo'ladi. Ularning o'zaro uyg'unligi korxonada faoliyatini to'liq, haqqoniy va tizimli aks ettirish imkonini beradi.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, buxgalteriya hisobining predmeti va ob'ektlarini to'g'ri anglash nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham katta ahamiyatga ega. Chunki aynan shu tushunchalar asosida moliyaviy hisobotlar shakllantiriladi, boshqaruv qarorlari qabul qilinadi va xo'jalik faoliyati ustidan samarali nazorat amalga oshiriladi. Shu bois, ularni chuqur o'rganish va

⁶ Ministry of Finance of the Republic of Uzbekistan. Milliy buxgalteriya hisobi standartlari to'plami. – Toshkent, 2021

⁷ Needles B., Powers M. Principles of Accounting. – Boston: Cengage Learning, 2018

amaliyotda to'g'ri qo'llash iqtisodiy samaradorlikni oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Zamonaviy iqtisodiy sharoitda, ayniqsa raqamli texnologiyalar rivojlanishi fonida buxgalteriya hisobining ob'ektlari tarkibi kengayib borayotgani kuzatildi. Bu esa an'anaviy yondashuvlarni takomillashtirish, yangi iqtisodiy kategoriyalarni hisob tizimiga integratsiya qilish zaruratini yuzaga keltiradi. Natijada, buxgalteriya hisobi tizimi yanada moslashuvchan va zamonaviy talablar darajasida rivojlanishi lozim. Umuman olganda, buxgalteriya hisobining predmeti va ob'ektlari masalasini chuqur o'rganish iqtisodiyotni samarali boshqarish, moliyaviy barqarorlikni ta'minlash hamda shaffof axborot muhitini yaratishda muhim nazariy va amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ibragimov A., Raximov B. Buxgalteriya hisobi nazariyasi. – Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2021.
2. Xasanov Sh. Moliyaviy hisob va hisobot asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
3. International Accounting Standards Board. International Financial Reporting Standards (IFRS). – London, 2022.
4. Kieso D., Weygandt J., Warfield T. Intermediate Accounting. – New York: Wiley, 2019.
5. G'aniyev O. Buxgalteriya hisobi va moliyaviy tahlil. – Toshkent: Innovatsiya nashriyoti, 2022.
6. Ministry of Finance of the Republic of Uzbekistan. Milliy buxgalteriya hisobi standartlari to'plami. – Toshkent, 2021.
7. Needles B., Powers M. Principles of Accounting. – Boston: Cengage Learning, 2018.

